

Балада высокага таленту

Памяці Максіма Танка

Мікалай МІКУЛІЧ,
кандыдат філалагічных
наук, дацэнт

Дваццаць гадоў прамінула пасля таго, як у жніўні 1995 года пайшоў з жыцця выдатны беларускі паэт, грамадскі і дзяржаўны дзеяч Максім Танк (Яўген Іванавіч Скурко), унікальная асоба не толькі ў беларускай літаратуры, але і ў грамадска-культурным жыцці Беларусі ў цэлым. Па сіле і размаху прыроднага дару, ідэйна-мастацкага мыслення, сцвярджэнні спаковечных асноў народнага жыцця, па адмысловай якасці і самабытнасці рэалізацыі ў слове высокай эстэтыкі чалавечага духу Максім Танк не мае сабе роўных у айчыннай паэзіі і па гэтых асаблівасцях перасягае многіх культавых замежных аўтараў.

Максім Танк – самы паважаны і аўтарытэтны беларускі паэт пасляваеннага часу ў асяроддзі еўрапейскіх літаратурна-мастацкіх эліт, аб чым сведчаць, напрыклад, выказванні Чэслава Мілаша, Караля Вайтылы (Яна Паўла II), Марка Шагала, якія яго ведалі асабіста. Як чалавека яго вызначалі шчырасць і добразычлівасць, высакароднасць і сумленнасць, адказнасць і вялікая сціпласць. Рэдкія чалавечыя якасці і яркі мастацкі талент, спалучыўшыся ў яго біяграфіі, абумовілі выдатныя творчыя здабыткі Максіма Танка.

Звычайна творчыя людзі – пісьменнікі, мастакі, кампазітары, акцёры – прытрымліваюцца высокай думкі пра свае здольнасці, вынікі сваёй працы. Максім Танк тут – вялікае, слаўнае, мілае выключэнне. Колькі разоў ён мне гаварыў пра тое, што хоча

перапісаць паэму «Нарач», бо яна яму не ўдалася, перапрацаваць многія свае вершы, бо яны слабыя. Прытым, што паэму «Нарач» даўно высока ацанілі айчынная і замежная (польская, літоўская, руская, украінская і інш.) крытыка і літаратуразнаўства, а пра такія «слабыя» вершы маглі б толькі марыць многія сучасныя беларускія паэты. Яўген Іванавіч не раз казаў, што я перахваліў яго ў сваёй манаграфіі «Максім Танк і сучасная беларуская лірыка» [1]. І гэта ў той час, калі кнігу ў цэлым вельмі прыхільна, без асаблівых крытычных заўваг прынялі нашы спецыялісты. А чаго варта ацэнка паэтам сваёй давераснёўскай творчасці, дадзена я ім у дзённікавых нататках «Лісткі календара». «З жахам агледзеўся, што мне мінула 27 год! – запісаў ён 29 верасня 1939 года. – А ў мяне толькі некалькі зборнікаў вершаў, сярод якіх 75 працэнтаў слабых, 20 працэнтаў – сярэдніх і толькі 5 працэнтаў – добрых. Няма чым хваліцца» [2, с. 328].

Знайдзіце сёння хоць аднаго беларускага літаратара з такімі ці блізкімі да іх думкамі пра сябе.

Сціпласць, сумленнасць і адказнасць Танка высока цаніла рэспубліканскае кіраўніцтва, якому ў большасці выпадкаў удавалася пераканаць паэта ў неабходнасці згадзіцца з той ці іншай кадравай прапановай: заняць пасады старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў, Старшыні Вярхоўнага Савета БССР і інш. Будучы галоўным рэдак-

ПРА АЎТАРА

МІКУЛІЧ Мікалай Уладзіміравіч.

Нарадзіўся ў 1960 годзе ў в. Закальне Любанскага раёна Мінскай вобласці. Скончыў Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут імя А.М. Горкага (1982), аспірантуру Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР (1986).

У 1987–2005 гадах працаваў у Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы (асістэнт, старшы выкладчык, дацэнт, загадчык кафедры беларускай літаратуры). З 2006 па 2007 год – в.а. вучонага сакратара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі. З 2009 года – загадчык аддзела ўзаемасувязей літаратурна-навуковага Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі.

Кандыдат філалагічных навук (1990), дацэнт (1997).

Аўтар звыш 300 навуковых работ, у тым ліку 15 кніг і брашур.

Сфера навуковых інтарэсаў: праблемы развіцця беларускай паэзіі XX–XXI стагоддзяў.

Член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

тарам часопіса «Польмя», М. Танк заўсёды выкрэсліваў сваё імя ў матэрыялах, дзе яно фігуравала ў кантэксте пахвалы ці кампліментаў. Як кіраўнік выдання, свае вершы ў часопісе змяшчаў толькі раз на год, не часцей. Ніхто ніколі не чуў ад М. Танка, што ён – Герой Сацыялістычнай Працы, акадэмік Акадэміі навук Беларусі. «Ён быў такі, што ніколі ўперад не палезе, ніколі сам дзесьці ў прэзідуме не сядзе, – прызнаваўся падчас адной з нашых сустрэч сын народнага паэта Максім Яўгенавіч. – Толькі калі абставіны вымагаюць, калі пранумараваныя месцы, з указаннем прозвішчаў канкрэтных асоб...» [паводле матэрыялаў з архіва аўтара].

Максім Танк неаднойчы раіў мне пісаць не так пра яго, як пра іншых літаратараў Заходняй Беларусі, у прыватнасці, пра Валянціна Таўлая, Сяргея Крыўца, Ганну Новік, якіх, на думку паэта, несправядліва забылі, пра ўдзельнікаў народна-вызваленчага руху, людзей таленавітых, сумленных і ахвярных. Яўген Іванавіч вельмі клапаціўся пра тых, з кім некалі разам уваходзіў у літаратуру, з кім плячо ў плячо працаваў у камуністычным падполлі. Пра заходнебеларускіх падпольшчыкаў М. Танк заўжды гаварыў цёпла, прачула, нават сентыментальна. Было бачна (ды ён і не хаваў гэтага), што яны для паэта – дужа дарагія людзі.

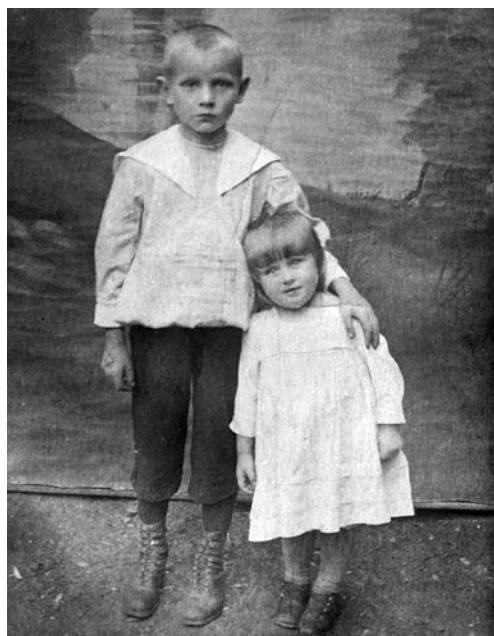
Паказальна, што М. Танк прасіў пахаваць яго не ў Мінску, а на Мядзельшчы-

не, на могілках побач з маці і бацькам. У завяшчанні паэт настойваў – хаваць яго без ордэнаў, музыкі і прамоў, «як найсціплей, як хавалі і хаваюць спрадвеку ў нас усіх», не ставіць на магіле помнік, не надаваць яго імя ўстановам і памятным мясцінам. Ці ж гэта не паказчык вялікай сціпласці?!

У Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваюцца сотні пісем М. Танку ад жыхароў Беларусі (і не толькі) з просьбамі дапамагчы, заступіцца, абараніць і г.д. І фактычна ні адно з іх не засталася без адказу. Прафесар Пётр Кузьковіч, блізка сваяк майстра, у сваіх успамінах «Проста добры чалавек» падкрэслівае: «Захапляла надзвычайная прастата і дабрыня славутага паэта, што дазваляла многім людзям з розных раёнаў Беларусі звяртацца да яго асабіста і пісьмова з просьбамі аб дапамозе і абароне. І я не ведаю выпадку, калі б ён каму адмовіў у гэтым» [3, с. 189].

Паэт любіў і ўмеў жартаваць і рабіў гэта з вялікай ахвотай. Гэтая прыродная якасць праяўлялася і ў яго стасунках з калегамі па пяры і чытачамі, і пры вырашэнні складаных пытанняў, звязаных з дзейнасцю Саюза пісьменнікаў Беларусі, пры выкананні дэпутацкіх абавязкаў і непасрэдна ў мастацкай творчасці. М. Танк валодаў дарам з дапамогай тонкага дружалюбнага жарту разрадзіць самую напружаную сітуацыю, змякчыць канфлікт, зняць супярэчнасць, супакоіць чалавека. Тут дарэчы прывесці ўспамін Івана Шамякіна з яго артыкула, прысвечанага 80-годдзю народнага паэта. «Пазнаёміліся мы ў снежні 1945 года, на першым пасляваенным пленуме Саюза пісьменнікаў, – прыгадваў Іван Пятровіч. – Які пленум! Сход! З 43 членаў саюза, што засталіся жывыя ад рэпрэсій і вайны, прысутнічала 42, Пімен Панчанка не дабраўся з Ірана. І мы, маладыя, чалавек 20. А гаварылі чатыры дні! Было што сказаць! Я пісаў ужо, што на Коласа, Крапіву, Лынькова, Танка, Броўку, Глебку, Куляшова глядзеў, як на Апосталаў таго Неба, на якое і я памкнуўся ўзбрацца. Прывучаны за пяць гадоў да армейскай субардынацыі, я баўся загаварыць з «генераламі літаратуры». І во шчасце! – у час абеду Максім Танк сеў за наш стол. І – божа мой! – як ён зачараваў нас сваёй дэмакратычнасцю, народнасцю, дасціпнасцю. Мы плакалі і рагаталі з яго расказаў. Помню, што на пытанне аднаго з

► Яўген Скурко з сястрой
Верай. Масква. 1922 год

нас Яўген Іванавіч адказаў: «Як я пішу? У мяне ж двойня, хлопцы! Дзве дзяўчынкі – Іра і Вера. Адно я трымаю на правай руцэ, другую на левай, а ззаду на шыі вісіць Максім, сын. Побач жонка грыміць каструлямі і тазамі – пакой адзін. І я пішу... нагой, левай» [4, с. 6].

Нядаўна мне давалося гартаць свае старыя занатоўкі дароўных надпісаў Максіма Танка, зробленых на кнігах, якія ён прэзентаваў розным асобам. Яны ў поўнай ступені адлюстроўваюць дасціпнасць паэта. «Дарагі Пятро! – пісаў ён, напрыклад, 30 красавіка 1964 года на тытуле свайго зборніка вершаў, звяртаючыся да Пятра Глебкі. – Прызнацца, баяўся пасылаць Табе гэты «Глыток вады». Каб не пакрыўдзіўся Ты і не падумаў, быццам я забыўся і не ведаю, што п'е мой кум. Зразумела, я не забыўся і помню, і, пры сустрэчы, знайду нешта лепшае і мацнейшае, як глыток вады. Максім Танк» [5]. А гэтыя радкі, адрасаваныя Максіму Лужаніну, знаходзім на тытуле кнігі «Збор калосся»: «Дарагі Максіме! Віншуючы Цябе са слаўным 80-годдзем, падумаў: што падарыць юбіляру? І ўспомніў, што ў нашы гады вельмі часта дакучае бяссоніца. Таму пасылаю Табе праверыны на чытачах сродак – гэты свой зборнік вершаў – з гарантыяй, што ён дапаможа справіцца з гэтым недамаганнем. З найлепшымі пажаданнямі, Максім Танк. Мінск. 2/XI 1989 г.» [6].

Тонкая іронія і дасціпная ўсмешка спадарожнічалі паэту заўсёды. Чаго варта, напрыклад, наступны яго дзённікавы запіс, зроблены, здавалася б, у сувязі з надзвычай сур'ёзнай падзеяй: «Па тэлефоне П.М. Машэраў павіншаваў з прысваеннем мне звання Героя Сацыялістычнай Працы, за што я горача яму падзякаваў. Прызнацца, гэта высокае званне трэба было б, раней як некаторым з нас, прысвоіць старэйшым – Р. Шырме, К. Крапіве, М. Лынькову. Праўда, аднойчы, калі мы з І. Шамякіным аб гэтым гаварылі, Пётр Міронавіч запэўніў нас, што ён аб іх помніць. Былі яшчэ званкі ад А. Шыцікава, М. Зімяніна, ад сяброў, знаёмых... Сёння трэба паслаць віншавальныя тэлеграмы Бажану, Абашыдзе, Гамзатаву, Грыбачову, Катаеву, Кажэўнікаву, Маркаву, Мусрэпаву, Палявому, Сіманаву, Яшэну.

Пішу тэлеграмы і думаю: няўжо ў нас столькі герояў у літаратуры?» [7, с. 268].

Жыццёвая біяграфія звычайна вызначае і творчы лёс паэта, уплывае на станаўленне

◀ Максім Танк – супрацоўнік газеты «Вілейская праўда», Вілейка, 1940 год

і развіццё яго мастацкай індывідуальнасці. Яўген Скурко, будучы беларускі паэт Максім Танк, нарадзіўся 4 (17) верасня 1912 года ў вёсцы Пількаўшчына Вілейскага павета Віленскай губерні (цяпер Мядзельскі раён Мінскай вобласці), у царскай Расіі. Рушыўшы разам з бацькамі ў час Першай сусветнай вайны ў бежанства, ён з 1917 па 1922 год жыў у Савецкай Расіі, у Маскве. Вярнуўшыся на радзіму, апынуўся ў Польшчы, паколькі яго родныя мясціны знаходзіліся ў складзе Заходняй Беларусі, якая, паводле Рыжскага мірнага дагавора 1921 года, адышла да гэтай дзяржавы. Пасля ўз'яднання Беларусі ў 1939 годзе жыў у Савецкім Саюзе, а памёр у незалежнай Рэспубліцы Беларусь.

У школу малы Яўген Скурко пайшоў у Маскве ў гады бежанства. Вывучаючы рускую мову і літаратуру, палюбіў творы Пушкіна, Някрасава, Гогаля, Горкага, некаторых іншых пісьменнікаў. Вярнуўшыся, працягваў вучобу ў польскіх школах, спачатку ў Шкленикаве, пасля ў Сватках, пазнаёміўся з творчасцю Міцкевіча, Славацкага, Сянкевіча, Ажэшкі...

Беларуская кніга ўпершыню трапіла ў рукі Яўгена Скурко толькі ў 1925 годзе. Гэта быў «Беларускі каляндар», у якім увагу падлетка прыцягнулі сацыяльна і патрыятычна скіраваныя вершы Янкі Купалы.

Тое, што будучы паэт пазнаёміўся спачатку з рускай, затым з польскай і толькі пасля з беларускай літаратурай, абвастрыла пачуццё нацыянальнай самасвядомасці, якое прывяло яго ў шэрагі актыўных удзельнікаў народна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі. З першых сваіх крокаў у літаратуры ён развіваўся як вельмі беларускі паэт. Беларускі паводле самога тыпу мастацкай свядомасці, філасофіі творчасці, вобразнага ладу мыслення.

Малады Яўген Скурко вучыўся ў чатырох гімназіях, аднак ніводнай з іх не скончыў: Вілейскую рускую закрылі польскія ўлады, з Радашковіцкай беларускай і Віленскай беларускай ён быў адлічаны за непадпарадкаванне адміністрацыі і ўдзел у забастовачным руху, а падчас навучання ў Віленскай рускай пачынаючага паэта непасрэдна ў класе арыштавала польская паліцыя і кінула ў Лукішкі.

Адзін з парадксаў жыццёвага лёсу Максіма Танка – ён быў народным паэтам БССР, акадэмікам Акадэміі навук Беларусі, аднак не меў не толькі вышэйшай адукацыі, але і закончанага сярэдняга. У сваёй картачцы персанальнага ўліку члена Саюза пісьменнікаў у графе «Адукацыя» паэт указаў, што ў 1954 годзе скончыў Вячэрні ўніверсітэт марксізму-ленінізму пры Мінскім гаркаме КПБ.

М. Танк працаваў інструктарам ЦК камсамола Заходняй Беларусі, у легальных і нелегальных перыядычных выданнях, неаднаразова арыштоўваўся польскай дэфензівай і трапляў у турму. Усяго паэт адсядзеў у Лукішках каля трох гадоў. Дарэчы, у канцы 1930-х гадоў былі рэпрэсаваны і высланы ў Сібір цёткі паэта па бацькавай лініі Соны і Поля з сем'ямі, якія жылі ў Савецкім Саюзе. А ў гады Вялікай Айчыннай вайны пры не высветленых абставінах загінула малодшая сястра Вера са сваім двухгадовым сынам...

У час вайны Максім Танк служыў у франтавым друку, давялося адаптавацца да новых для яго савецкіх парадкаў. У пасляваенны перыяд працаваў на адказных дзяржаўных пасадах. З 1948 па 1966 год паэт кіраваў вядучым беларускім літаратурна-мастацкім часопісам «Польмя». Потым на працягу 24 гадоў (1966–1990) узначальваў на той час вельмі аўтарытэтную, сацыяльна значную і ўплывовую арганізацыю – Саюз пісьменнікаў БССР. Адначасова з 1947 па 1971 год ён быў дэпутатам Вярхоўнага Са-

вета БССР, з 1969 па 1989 – дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР. У 1963–1971 гадах М. Танк – Старшыня Вярхоўнага Савета БССР. Такой адметнай біяграфіі не мае ніводзін пісьменнік у гісторыі новай беларускай літаратуры.

Выхад першага зборніка вершаў «На этапах» (1936), дарэчы, адразу канфіскаванага польскай паліцыяй, зрабіў М. Танка зоркай першай велічыні на небасхіле літаратуры Заходняй Беларусі. Духоўна-мастацкая свядомасць паэта актывізавалася балючай думкай пра зняволены родны край, спакутаную зямлю, прыгнечаны і занядбаны беларускі народ:

*Хто пачуў тваю песню жалезную,
Хто астрожную скаргу пачуў?
Беларусь, твае далі бязмежныя
Ўскальхнуць сваёй песняй хачу! [8, с. 63].*

Паэзія Максіма Танка вызначалася экспрэсіўнасцю светаадчування, свежасцю і вастрынёй мыслення, рамантызаваным выяўленнем суровага рэалізму часу:

*Нарач, як мора, шуміць
і на бераг круты наступае,
Дыміць над выгарамі і над палямі туман.
З ветрам узняўшыся, кружыцца вывадак чаек,
Спуджаных скрыпам абозаў і звамам кайдан.
І чуваць, па-над намі
лятуць недзе гусі у вырай.
Развіталны іх крык патанае ў глухой лебядзе.
Ды балюча скрыпяць і галосяць калёсы па жвіры,
Па мядзельскім тракту
бясконцы этап наш брыдзе... [8, с. 36].*

Што мы бачым у гэтым вершы? Абшары Заходняй Беларусі. Закаваныя у жалезныя кайданы, дарэшты знямоглых, але не скораных палітзняволеных, якіх пад канвоем гоняць па этапу. Першая страфа – звычайны лірыка-апавадальны эцюд, а далей: «І чуваць, па-над намі лятуць недзе гусі у вырай. Развіталны іх крык патанае ў глухой лебядзе...». Колькі тут тыповай жыццёвай праўды і драматызму, колькі высокай эстэтыкі чалавечага духу і ахвярнасці, колькі шчымлівай самоты, і як пра гэта глыбока і пранікнёна сказана паэтам! Ад цяжкіх дум і стомы лірычнаму герою няма як падняць вочы. Гусей ён не бачыць, а чуе. Натуральна, вобраз гусінага выраю сімвалізуе тут надзею, веру ў светлы пачатак.

Такой культуры перажывання і мыслення нельга навучыцца. Яе трэба выпакутаваць. М. Танк выпакутаваў!

Танкаўскія вершы «Нарач, як мора...» і «Спатканне» я заўсёды чытаю з даўкім камяком у горле, нейкім асаблівым душэўным утрапеннем, і гэта не праходзіць з гадамі. Успамінаецца тужлівы расказ паэта пра тое, як плакала маці Домна Іванаўна, калі яго, юнага падпольшчыка, забірала з роднага пількаўскага хутара польская паліцыя. Здзіўлялася, што яе сын-падлетак такі небяспечны для дзяржавы, спрабавала пацалаваць руку паліцыянту і прасіла не біць хлопца...

Паэзія М. Танка 1930-х гадоў (вершы «На касагоры», «Чорныя скібы», «Адказ», «У маршы» і іншыя) – гэта паэзія чорных скіб, шурпатых далоняў, незагойных ран, стогнаў у катоўнях, паэзія гневу і бунту, смелага выкліку. Яна грунтавалася на тонкай назіральнасці і ўражлівасці, эмацыянальна-псіхалагічнай пранікнёнасці лірычнага героя, услаўленні высокіх праяў святла і красы ў прыродным свеце, грамадскім асяроддзі і душы чалавека. Рамантычная летуценнасць, душэўная высакароднасць спалучаліся ў ёй з унутранай адмабілізаванасцю, наступальнай бескампраміснасцю, рэвалюцыйным гартам, ахвярнай мужнасцю. «Максім Танк гэта вельмі маладая, але сільная творчасць індывідуальнасць, – пісала ў 1936 годзе газета «Наша воля». – Ягоная творчасць вырасла ў вастрогах і, вырваўшыся з турмы, заліла Зах. Беларусь. Творы Танка – гэта ляміна, гэта бурная хваля, якая парывае ўсіх, трасе ўсім і ламае ўсё. Танк можа стацца вялікім песьняром Беларусі, калі не забудзе аб найважнейшай умове – згушчаць чым найбольш думку на палатне вобразу» [9, с. 2].

Вялікае месца ў творчасці паэта належала такім ёмістым сімвалам, як матчына песня, родныя загоны, каласістае гора, этапныя дарогі, звон кайданаў, муры і краты, жалезны вырай, вясна-перамога і інш. Яны ўвасаблялі характэрныя рысы грамадска-палітычнага жыцця Заходняй Беларусі, духоўна-сацыяльнай свядомасці народа, раскрывалі вызначальныя асаблівасці беларускага нацыянальнага лёсу.

Кнігі М. Танка «На этапах», «Журавінавы цвет» (1937), «Нарач» (1937) і «Пад мачтай» (1938), вершы і паэмы сталіся лепшымі ў заходнебеларускай літаратуры. Творчасць паэта сведчыла жыццёстайкасць белару-

▲ Максім Танк і Аркадзь Куляшоў у гады вайны

скай нацыі, яна сцвярджала моц і сілу народа, які жыве ідэямі аб'яднання, сацыяльнай і нацыянальнай волі, годнага ўпарадкавання сваёй Радзімы, і раскрывала прыгажосць яго высакароднай душы.

Але на поўную сілу творчая індывідуальнасць Максіма Танка раскрылася ў пасляваенны перыяд. Лепшыя кнігі паэта «Каб ведалі» (1948), «На камні, жалезе і золаце» (1951), «У дарозе» (1954), «След бліскавіцы» (1957) перадаюць гордасць народа-пераможцы, радасць мірнай працы, сум па цяжкіх страхах.

У 1960–1980-я гады паэт сцвердзіў у беларускай літаратуры такія ідэйна-мастацкія

▼ З дзецьмі – Верай, Ірай і Максімам (злева направа). 1948 год

▲ Размова
пра літаратуру
і мастацтва. Першы
сакратар ЦК КПБ
П.М. Машэраў
са старшынёй Саюза
пісьменнікаў БССР
Максімам Танкам
і старшынёй Саюза
кампазітараў БССР
Рыгорам Шырмам.
1970-я гады

напрамкі, як паэтызацыя спаконвечных зямных асноў народнага жыцця, духоўна-маральных каштоўнасцей працоўнага асяроддзя, працы хлебараба, арагата, сейбіта, філасофска-аналітычнае асэнсаванне складанай і супярэчлівай дыялектыкі прыватных з'яў і гістарычных працэсаў, шматстайнай прычынна-выніковай сувязі асобы і грамадства, раскаванасць мастацкага мыслення, набліжэнне мовы паэзіі да мовы прозы, умоўна-асацыятыўная вобразнасць і г.д.

Зборнікі вершаў М. Танка «Мой хлеб надзённы» (1962), «Глыток вады» (1964), «Перапіска з зямлёй» (1967), «Хай будзе святло» (1972), «Дарога, закалыханая жытам» (1976), «Прайсці праз вернасць» (1979), «За маім сталом» (1982) і іншыя вызначаюцца арганічным спалучэннем маштабнасці гістарычнага мыслення, шырыні духоўна-сацыяльных даляглядаў і пластыкі прадметнага аналізу, прыватнай канкрэтыкі з'яў і рэчаў. У іх філасофска-аналітычная медытацыя суседнічае з грамадзянска-патрыятычным характарам мастацкага дыскурсу, прамоўніцка-публіцыстычны пафас дапаўняецца тонкай іроніяй і знішчальнай сатырай.

М. Танк пакінуў пасля сябе дзясяткі арыгінальных паэтычных кніг, кожная з якіх з'яўляецца этапнай у гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя. Паэту належаць творы непрамінальнай красы і надзвычайнай эмацыянальнай сілы ўздзеяння: «Спатканне», «Паслухайце, вясна ідзе...», «Песня кулікоў», «Адказ», «Тры песні», «Родная мова», «Каб ведалі», «Люцыян Таполя», «Антон Нябаба», «Рукі маці», «Станцыя

Княгініна», «Ave, Maria», «Мне здаецца» і інш. Без ніякіх сумненняў, яны зрабілі б гонар любой нацыянальнай культуры свету, упрыгожылі б любую, самую адмысловую, элітарную анталогію. Творчасць паэта адзначана многімі ўзнагародамі: зборнік вершаў паэта «Каб ведалі» – Дзяржаўнай прэміяй СССР (1948), зборнік «Мой хлеб надзённы» – Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Янкі Купалы (1966), а кніга паэзіі ў перакладзе на рускую мову «Нарочанские сосны» (Масква, 1977) – Ленінскай прэміяй (1978).

17 верасня 1994 года, апошні раз адзначаючы дзень свайго нараджэння, М. Танк напісаў глыбока споведны верш «Калі горыччу перапоўнена сэрца...». Яго немагчыма чытаць з унутраным спакоем, нека індыферэнтна аналізаваць у адпаведнасці з усталяванымі літаратуразнаўчымі крытэрыямі, нормамі і прыёмамі – задума твора, лірычны герой, характар вобразнасці і г.д. Прыгадаеш верш у памяці – і перахоплівае дыханне. Колькі ў ім глыбіннай жыццёвай філасофіі ісэнсу, нечага да канца невыказнага, падсвядомага... Ледзь не ўпрытык наблізіўся жыццёвы далягляд, як ніколі, нізкім і змрочным стала неба над галавою і абьякава-раўнадушным дзень на дварэ, у душы настойліва пляскаюць туга і горыч... Свой драматычны жыццёвы стан, незайздросныя перспектывы будучыні паэт праецыраваў на лёс нарачанскай сасны-адзінотнай:

Калі горыччу

перапоўнена сэрца

І дыхаць і жыць немагчыма, здаецца,

Заўжды ўспамінаю

сасну

над абрываам,

Падсечаную нарачанскім прылівам.

Сасну, што трымаецца рэшткай карэння

За грунт,

а вяршыняй сваёю высокай

Да сонечнай цягнецца

высі праменнай,

Над тонню смяротнай калыша аблогі

[10, с. 310].

Мы ведаем, у самыя скрутныя часы М.Танк заўсёды звяртаўся да вобразаў Радзімы, народа, нарачанскага краю... А яшчэ – да вобраза сасны, што сімвалізавала Бацькаўшчыну, яе ўнутраную трыва-

ласць перад нягодамі і выпрабаваннямі і стрыманую знешнюю красу. Гэтыя вобразы гайлі яго сэрца, пасаблялі выстаяць, пераадолець цяжкасці, зараджалі ідэямі жыццесцвярджэння і аптымізму, натхнілі на творчасць.

Адчуваючы на сабе халоднае дыханне смяротнай тоні, трымаючыся «за грунт» «над абрываам» толькі «рэшткай карэння», сасна, тым не менш, імкнецца ўзнесці сваю макушку да сонца, яго шчодрой промневай высі. Вобраз надзвычайнай зместавай ёмістасці і сілы мастацкага ўздзеяння! Будучыня сасны прадвызначана, дрэва марудна, але няўхільна гіне, сілы пакідаюць яго, жыццё трагічна падбіга. Заключны радок верша – «Над тонню смяротнай калыша аблокі» – як канцовы акорд у высокамастацкім музычным творы. Ён пасяляе ў душы адчай, ропсач і ў той жа час захапленне, трывогу, спачуванне і адначасова радасць. А перадусім, роздум – засяроджаны роздум над жыццём, яго логікай і сэнсам, хуткапылыннасцю і вечнасцю і над сабою ў ім.

Жыццё – гэта яшчэ адзін скразны вобраз у творчасці М. Танка. Верш «Калі горыччу перапоўнена сэрца...» варта ўспрымаць як своеасаблівы вертыкальны зрээ чалавечага быцця. Жыццё – гэта пачатак і канец, духоўнае і матэрыяльнае, малое і вялікае, светлае і цёмнае, высокае і нізкае... Гэта карэнне і вяршыня, грунт і паднебная высь, тонь і аблокі... Стрыжнёвыя словы верша – сэрца, жыць, сасна, карэнне, грунт, вяршыня, высь паднебная, тонь смяротная – своеасаблівыя знакавыя коды чалавечага існавання на зямлі.

Творчасць М. Танка аказала і аказвае вялікі ўплыў на развіццё беларускай літаратуры, у прыватнасці паэзіі. Пад яе дабратворным уздзеяннем узрасло імкненне нашай лірыкі пасляваеннага перыяду да шырыні і яркасці мастацкага мыслення, пластычнай вобразнасці і прасторнасці. Гэта засведчылі ідэйна-эстэтычныя пошукі А. Вялюгіна, М. Аўрамчыка, некаторых іншых паэтаў. У 1960-я гады пераемнікамі традыцый выдатнага майстра выступілі прадстаўнікі «філагічнага» пакалення, блізкія да яго характарам лірычнага «я», мастацка-стылявымі асновамі творчасці. Насычаная малюнкавасць, рамантычна-экспрэсіўная вобразнасць, гістарызм мыслення аб'ядноўваюць з Танкавымі раннімі творы У. Караткевіча, пластычнай выраз-

насцю, «зрокавай кранальнасцю рэчаў», шматузроўневым суаднясеннем з'яў тыпалагічна набліжаны да творчасці М. Танка Р. Барадулін, Я. Сіпакоў, П. Макаль і інш.

Паэзія Максіма Танка, у прыватнасці, фарматворчасць майстра, стылістычныя адкрысці аказалі значны ўплыў на пошукі беларускай лірыкі ў галіне паэтыкі, на характар архітэктонікі, распрацоўку неметрычных памераў. Прыкладна з 1960-х гадоў у ёй развіваюцца тэндэнцыі, звязаныя з імкненнем да размоўнасці інтанацыі, «раскаванасці рытмарада», разняволення паэтычнай формы. Канвенцыйны верш дапаўняецца дольнікам, тактавіком, рознымі мадыфікацыямі верлібра, кожная з якіх, будучы тыпалагічна набліжанай да танкаўскай, у той жа час сведчыць пра своеадметнасць пошукаў аўтара.

Многія беларускія паэты ўспрымаюць М. Танка як заканадаўцу ў плане сацыяльна-светапогляднага, філасофскага асэнсавання працэсаў рэчаіснасці. Абапіраючыся на вопыт выдатнага майстра, аб чым сведчыць пераклічка канкрэтных вершаў, яны вядуць актыўныя пошукі ў напрамку пашырэння інтэлектуальных даялягдаў творчасці, развіцця шматмернай умоўнасці, гістарызму мыслення і інш. Тыпалагічна блізкія да танкаўскага ўспрыняцця жыцця падкрэсленая лагізаванасць светаадчування, грамадзянская іншасказальнасць, падтэкставая насычанасць вызначаюць творы А. Вярцінскага, А. Разанава, А. Сыса. Творчасць М. Танка разглядаецца многімі нашымі паэтамі як арыенцір у пошуку адказаў на пытанні, якія ставяць час, яго духоўна-гуманістычныя супярэчнасці, абумоўленыя грамадска-сацыяльнымі зменамі і зрухамі. Са зваротам да танкаўскага вопыту шмат у чым звязана ўзмацненне ў беларускай паэзіі канца ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя гуманістычнага пачатку, грамадзянскасці і патрыятызму, імкнення да паглыбленага асэнсавання духоўных каштоўнасцей чалавека, паэтызацыі народнай самасвядомасці, зямных першаасноў і інш.

М. Танк як паэт, асоба, безумоўна, быў дзяржаўным чалавекам. Але яго мастацкі талент настолькі магутны, яркі і шматгранны, што не ўкладваўся ў тагачасную дзяржаўна-ідэалагічную сістэму і палітыку. Ён не вельмі паддаваўся абмежаванням, рэгламентацыі і ўніфікацыі, бо з самага пачатку развіваўся пад знакам высокай

духоўнасці і маралі, дабыні і чалавечнасці, праўды і справядлівасці, красы і гармоніі. М. Танк хоць і з'яўляўся шчырым камуністам, членам ЦК КПБ, аднак не дужа імкнуўся да сцвярджэння і рэалізацыі камуністычна-партыйных ідэалагем, прынцыпаў і норм жыццядзейнасці, не столькі паэтызаваў іх, колькі маніфеставаў ці канстатаваў. Камуністычныя ідэі і перакананні арганічна спалучаліся ў яго духоўнай свядомасці з нацыянальна-патрыятычнымі, больш за тое – грунтаваліся на апошніх. Можна смела адзначыць: М. Танк найперш быў беларусам, а пасля камуністам. Ён, як ніхто іншы, выдатна ведаў цану народна-патрыятычным традыцыям і каштоўнасцям. Падчас адной з нашых гутарак летам 1995 года паэт разважаў: «Ідэя беларушчыны... Я хачу ўкрапіць яе ў свае творы, каб яна была як вітаміны ў ежы: не так вылазіла са сваімі вушамі, але каб дзейнічала... Раней пісалі якія-небудзь слабенькія вершы, але, калі ў канцы ўспаміналі Сталіна, яны ішлі на першых старонках. Вось што самае небяспечнае – каб мы нашае святое слова не зацёрлі... Я баюся, каб не стала разменным тое, за што змагаемся. Ад частага ўжывання, бяздумнага, лёгкага. Ужо калі ўспомніў, то ўспомні, каб яно засталася ў памяці не толькі твай...» [11, с. 294].

Што тут можна дадаць ці ўдакладніць...

ЛІТАРАТУРА

1. Мікуліч, М.У. Максім Танк і сучасная беларуская лірыка / М.У. Мікуліч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 191 с.
2. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – Т. 9: Лісткі календара. Дзённікі (1941–1959). – 592 с.
3. Кузюковіч, П. Проста добры чалавек / П. Кузюковіч // Максім Танк. На камні, жалезе і золце: успаміны, эсэ, прывячэнні. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2012. – 270 с.
4. Шамякін, І. Паклон чалавеку і паэту / І. Шамякін // Літаратура і мастацтва. – 1992. – 11 верасня. – С. 6.
5. Танк, М. Плыток вады: вершы / М. Танк. – Мінск: Беларусь, 1964. (Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Я. Коласа НАН Беларусі, аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў. ^{№ 2978}).
6. Танк, М. Збор калосся: вершы (1983–1988) / М. Танк. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1989. (Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Я. Коласа НАН Беларусі, аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў. ^{№ 7007}).
7. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Беларуская навука, 2010. – Т. 10: Дзённікі (1960–1994). – 919 с.
8. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Беларуская навука, 2006. – Т. 1: Вершы (1930–1939). – 374 с.
9. Ор. Вечар беларускай паэзіі і песні / Ор // Наша воля. – 1936. – 20 сакавіка. – С. 2.
10. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Беларуская навука, 2008. – Т. 6: Вершы (1983–1995). – 454 с.
11. Мікуліч, М. Максім Танк. Талент, заручаны з небам / М. Мікуліч. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2012. – 336 с.

Незвычайныя ўражанні засталіся ад нашых сустрэч і гутарак. Максім Танк, здаецца, ніякіх ідэйных і жыццёвых прынцыпаў не раскрываў і не бараніў, ні на чым асабліва не настойваў, нікога надта не хваліў, але нікога моцна і не ганіў. Ён не імкнуўся зрабіць уражанне, не імкнуўся здзівіць ні веданнем рэдкіх падзей і фактаў, ні глыбінёй і арыгінальнасцю аналізу грамадска-культурных працэсаў, ні дакладнасцю і трапнасцю іх характарыстык і ацэнак. Памятаецца, Яўген Іванавіч ні на што не скардзіўся, ні аб чым не шкадаваў і нікога ні аб чым не прасіў. А былі ж гэты надзвычай складаныя 1990-я гады... Усё, пра што ён расказваў, грунтавалася на нейкай адмысловай дыялектыцы супрыроднасці і было скіравана не на адасобленасць, а на аб'яднанне. Яно несла магнетычную энергетыку цяпла, добра і мудрасці і засталася ў душы назаўсёды. Гэта быў роздум чалавека, які прайшоў «праз агонь, і воды, і медныя трубы...» (верш «Я спытаў чалавека...»). К таму часу паэт ужо страціў сястру Людмілу Іванаўну, дачку Веру і жонку Любоў Андрэеўну, а таксама амаль усіх сваіх сяброў і таварышаў. Ад яго веяла спакоем і самадастатковасцю, жыццёвай трываласцю і надзейнасцю, веліччу народнага духу і волі.

Гэта быў дар ад Бога. Унікальны чалавек, непаўторны паэт, таленавіты арганізатар літаратурна-мастацкага працэсу, каларытная, дзяржаўная асоба. Ён жыў самымі светлымі думкамі і ідэямі, якімі можа жыць чалавек, і пакінуў яркі след у душах і сэрцах сваіх суайчыннікаў, у гісторыі роднай Беларусі.

У плане ўвекавечання памяці народнага паэта Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі, Героя Сацыялістычнай Працы акадэміка Максіма Танка ў Беларусі многае зроблена. Аднак шмат што яшчэ патрэбна зрабіць: неабходна адкрыць музей паэта – пакуль дарэшты не пагубляліся рэдкія матэрыялы, рэчы і прадметы, звязаныя з яго жыццём і творчасцю, устанавіць у Мінску помнік выдатнаму мастаку і грамадзяніну, патрыёту роднай зямлі, які б адпавядаў глыбіні і маштабнасці яго асобы, вялікаму ўкладу ў дзяржаўна-культурнае будаўніцтва Беларусі, а таксама выдаць шматтомны збор твораў на рускай мове, каб яго паэзія пайшла да самага шырокага чытача, у тым ліку і праз далейшыя пераклады на вядучыя мовы свету. ■